

Український
Католицький
Університет

Натуралістичний напрямок в соціології ХІХ ст. Біологічний редукціонізм

1. Соціал-дарвінізм в соціології
2. Соціологічний органіцизм Г. Спенсера
3. Расово-антропологічна та географічна школи

1. Соціал-дарвінізм в соціології

Під натуралізмом в соціології розуміється напрям, або сукупність концепцій, автори яких у вивченні суспільства і людини спиралися на пізнавальні засоби і методи природничих наук. Розвитку натуралізму в соціології в другій половині ХІХ ст. сприяли успіхи природознавства.

Соціальний дарвінізм (соціал-дарвінізм) - соціологічна теорія, згідно із якою закономірності природного добору і боротьби за існування, виявлені Чарльзом Дарвіном (1895) в природі, поширюються і на відносини в суспільстві.

Ключові поняття теорії біологічної еволюції: «природний відбір», «боротьба за існування», «виживання найсильнішого» - стали в якійсь мірі характерними для всієї соціальної науки другої половини ХІХ ст.

2. Соціологічний органіцизм Г. Спенсера

Загальноновизнаним ініціатором і засновником соціального дарвінізму став англійський філософ і соціолог **Герберт Спенсер** (1820 - 1903), який розглядав боротьбу за існування, природний відбір і виживання найбільш пристосованих в якості не лише біологічних, а й соціальних факторів.

Спенсер увійшов в історію як засновник органічної школи в соціології, ідеолог лібералізму, адепт захисту природних прав людини. Остаточно затвердив в науковому обігу термін «соціологія».

Основні роботи:

«Основи соціології» (в трьох томах) (1876-1896)

«Соціальна статика» (1850)

«Соціологія як предмет вивчення» (1873)

Спенсер першим в розгорнутій формі став розробляти підхід, який отримав згодом назву загальної теорії систем, і застосовувати його до людського суспільства. У своїх дослідженнях він поєднував структурно-функціональний і еволюційний аналіз суспільства.

Спенсер вперше серед класиків соціологічної думки **відокремив соціологію від утопії** і тим самим зробив вирішальний внесок у перетворення соціології в науку, та її очищення від месіанських, утопічних, політичних, містичних та інших домішок, з якими вона з'явилася на світ.

Сам термін «соціологія» завдяки Спенсеру було реабілітовано і він отримав друге народження.

Ідея еволюції — центральний пункт вчення Г. Спенсера. Він визначає еволюцію наступним чином: *це інтеграція (тобто об'єднання у ціле) речовини, під час якої ця речовина переходить зі стану невизначеної однорідності до стану визначеної зв'язаної різнорідності. Межа, за яку еволюція не може перейти, — це рівновага системи.*

По відношенню до суспільства еволюція розглядається як перехід з одного стану в інший, більш розвинений, в рамках однієї соціальної системи. Людина перетворюється на соціальну істота, стає нею в процесі тривалої еволюції первісних спільнот в соціальні системи.

Спенсер уявляв собі еволюцію **не як лінійно односпрямований процес**, але як безліч дивергентних, відносно автономних процесів, які можуть призводити і до регресивного спрощення соціальної організації.

Спенсер виокремлює три види еволюційних процесів: **неорганічний, органічний**, що стосується живої природи, і **надорганічний**, який відбувається у суспільстві.

Суспільство — частина природи; воно не створене штучно ані спільною волею людей, ані Богом. Суспільство для Спенсера є соціальним організмом, подібним до біологічних систем.

- Суспільство, як і біологічний організм, у процесі свого розвитку нарощує масу (чисельність населення, матеріальні ресурси тощо).
- Зростання маси призводить до **ускладнення структури**. Щодо суспільства це знаходить свій вияв у зростанні кількості соціальних груп і спільнот, які, своєю чергою, творять **соціальні інститути** як форми самоорганізації свого життя

- Ускладнення структури супроводжується **диференціацією (розподілом) функцій**, які виконуються окремими частинами. Щодо суспільства це означає, що кожний соціальний інститут має свої, притаманні йому функції, які в сукупності забезпечують існування суспільства з його розгалуженою соціальною структурою.
- У біологічному організмі частини підпорядковані цілому. У суспільстві ж **ціле існує заради частин**, тобто суспільство існує для благ своїх членів.
- Загальний напрямок еволюції у надорганічному світі, тобто світі людей, Спенсер бачить як перехід від «малих простих» до «великих складних» агрегатів (утворень).

Зміст історичного процесу полягає в поступовому переході від **мілітарного до промислового** типу суспільств, від механічного примусу до організованого об'єднання на основі спільності інтересів і співробітництва.

Одна з важливих особливостей промислового суспільства полягає в його свободі від втручання уряду і держави в встановлений соціальний порядок.

Спенсер був противником втручання держави в економічне і приватне життя, розглядаючи уряд в якості «неминучого зла». Але разом з тим він доводив посилення значення управлінських функцій в сучасному суспільстві і першорядну роль держави в захисті прав її громадян.

За Спенсером каркасом суспільства є соціальні інститути (інституції), що виникають внаслідок процесу диференціації суспільства. Це **механізм самоорганізації суспільного життя людей.**

З точки зору Спенсера, соціальні інститути забезпечують перетворення асоціальної за своєю природою людини у соціальну істоту, здатну до спільних колективних дій. Соціальні інститути виникають еволюційно, поза свідомих намірів або суспільних договорів, як відповідь на зростання чисельності популяції.

Всякий соціальний інститут, за Г. Спенсером, постає як стійка структура «соціальних дій». Таких соціальних інститутів він налічує п'ять: **домашні, обрядові, політичні, церковні, професійно-промислові**

3. Расово-антропологічна та географічна школи

Расово-антропологічна школа в соціальній думці виникає та існує у другій половині XIX — початку XX ст.

Основні положення расово-антропологічної школи зводяться до визнання, що:

- соціальне життя і культура є лише наслідком дії расово-антропологічних чинників;
- раси є головними суб'єктами історичного процесу;
- раси поділяються на «вищі» й «нижчі»;
- змішування рас веде до фізичної і культурної деградації суспільства;
- соціальна поведінка людини детермінована (зумовлена) біологічною спадковістю.

Зазначені постулати вперше в розгорнутій формі сформулював французький філософ, письменник і дипломат **Жозеф-Артюр де Гобіно** (1816-1882).

В своїй чотиритомній роботі «**Досвід про нерівність людських рас**» **де Гобіно** прагнув пояснити хід суспільно-історичних змін на основі дії расово-біологічного чинника як головного і визначального. На його думку, лише панування білої раси, і при цьому досягнення «чистоти» такого домінування за рахунок заборон на змішання рас, забезпечує сталий розвиток суспільства.

Три основні раси: білу, жовту і чорну Гобіно вишиковує у вигляді триступеневої ієрархічної градації з білою расою нагорі і чорною - внизу.

Географічний детермінізм - концепція, яка стверджує, що процес суспільного розвитку це не результат прояви об'єктивних закономірностей розвитку суспільства, а наслідок впливу природних сил.

На думку представників цієї теорії, ландшафт, клімат, ґрунт, рослинність та інші природні фактори безпосередньо визначають характер суспільного устрою, рівень господарського розвитку тих чи інших країн, і навіть фізичні і психологічні риси людей, їх здібності, темперамент. Соціально-економічні явища представники географічного детермінізму ставлять в вирішальну залежність від географічних чинників.

Представники: Ш. Монтеск'є, Й. Гердер, Г. Бокль

Дякуємо за увагу

Український
Католицький
Університет